

TRANSVERSĀLO PAMATKOMPETENČU VIETA UN NOZĪME PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ MŪŽIZGLĪTĪBAS KONTEKSTĀ

The Place and Role of Transversal Key Competences in Vocational Education and Training in the Context of Life-Long Learning

Līvija Zeiberte

Latvijas Sporta un pedagogijas akadēmija, Latvija

Abstract. Vocational education and training (VET) plays a central role in the lifelong learning (LLL) continuum. In Europe Union and in Latvia, LLL is recognized and accepted as a tool that promotes human entrepreneurship, employability and resilience, active civic participation, social inclusion and personal self-development. The COVID-19 pandemic has seriously disrupted standard education and training activities, including VET across Europe. Young people entering the workforce at this time will find it harder to secure their first job. VET have to provide people with skills and competences for work which help them to cope with emergency situations and economic shocks and get or create jobs in demand on the labour market. Transversal key competences (TKC) is an essential part of VET. Professional and general competences reflect an individual's ability to work in a specific context, i.e. professional environment; at the same time they presume a set of abilities which we call transversal.

The aim of this research is to analyze the process of implementation of four TKC (learning to learn, social and civic competences, initiative-taking and entrepreneurship, and cultural awareness and expression) in VET curriculum in Latvia. It is part of wider study of the National Centre for Education of Latvia and Erasmus + Strategic Partnership project Developing, assessing and validating transversal key competences in the formal initial and continuing vocational education and training (TRACK-VET), (2017–2020). The project produce detailed analysis of the systemic solutions, practices, and techniques in six EU countries regarding development and assessment of TKC.

Keywords: lifelong-learning; transversal key competences; vocational education and training.

Ievads

Introduction

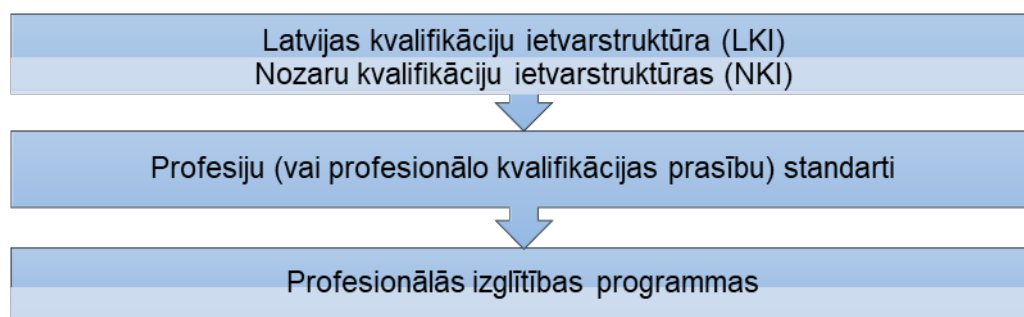
Digitālā revolūcija un tehnoloģiskās novitātes strauji pārveido darba pasauli un daudzu profesiju prasmju aprakstus. Pārmaiņu temps prasa

nepārtrauktu kompetenču pilnveidi, kvalifikācijas celšanu un pat profesijas vai nodarbošanās maiņu, izmantojot dažādas mūžizglītības iespējas. Jau 2002.gada UNESCO un Starptautiskās darba organizācijas (ILO) Rekomendācijās tiek atzīmēts, ka iepriekšējo uzskatu, ka cilvēkam nepieciešams darbs visai dzīvei nomaina uzskats, ka pamatvajadzība 21.gadsimtā ir mūžizglītība, kas palīdz dzīvot mainīgajā pasaulē (UNESCO and ILO recommendations, 2002).

COVID-19 pandēmija ir nopietni traucējusi un izmainījusi visu izglītības formu norisi, tostarp, profesionālo izglītību Eiropā un visā pasaulē. Daudzās profesijās jauniešiem, kas šajā laikā ienāk darba tirgū, būs grūtāk iegūt pirmo darba vietu. Zinātnieki un izglītības politikas veidotāji pievērš arvien lielāku uzmanību uz kompetencēm balstītas izglītības nodrošināšanai visu līmeņu un veidu izglītības programmās (Clarke, Westerhuis, & Winch, 2020).

Arī Latvijas profesionālās izglītības sistēmai ir jāpiedalās aktuālo valsts sociāli ekonomisko izaicinājumu risināšanā. Profesionālās izglītības dažādām (profesionālās pamatizglītības, arodizglītības, profesionālās vidējās un augstākās izglītības, ārpus formālās izglītības un profesionālās tālākizglītības) programmām ir jāpalīdz nodrošināt cilvēkiem prasmes, iemaņas un kompetences darbam, kas viņiem palīdzētu pārvarēt ārkārtas situācijas un ekonomiskus satricinājumus, lai iegūt vai radītu darba tirgū pieprasītas darba vietas (Daija, Kinta, & Ramaņa, 2016).

Mūžizglītības kontekstā Latvijas izglītībā būtiska nozīme ir kopš 1995.gada notiekošās profesionālās izglītības sistēmas un tās satura reformas aktivitātēm (skat. 1.attēlu).

1.attēls. *Profesionālās izglītības satura nodrošināšanas sistēmas dokumentu hierarhija*
(autores veidots)

Figure 1 *Hierarchy of Documents of the Vocational Education Content Provision System*
(created by the author)

Latvijas tautsaimniecības nozaru izpēte, nozaru ekspertu padomju izveide, profesionālās izglītības satura nodrošināšanas sistēmas pamatposmi tiek

izveidoti un attīstīti laika posmā no 2005.- 2018.gadam izmantojot Eiropas struktūrfondu (ESF) projektu atbalstu.

Pamatjēdzieni profesionālās izglītības saturā, kuri tiek ietverti svarīgākajos ES un Latvijas izglītības politikas dokumentos, to pēctecība, sasaistē ar praktisko izglītības procesu, tiek skaidroti un nostiprināti 2017.gadā VISC Eiropas Sociālā fonda projekta "Nozaru kvalifikācijas sistēmas pilnveide profesionālās izglītības attīstībai un kvalitātes nodrošināšanai" izdotajā metodiskajā materiālā "Profesiju standartu/ profesionālās kvalifikācijas prasību izstrādes metodika": profesionālas zināšanas, vispārējas zināšanas, kompetence, mūžizglītība, pamatkompetences, profesionālā kompetence, caurviju prasmes, u.c. Jēdziena "kompetence" saturs ietver profesionālās un personīgās īpašības, uzkrātās zināšanas un pieredzi, prasmes, attieksmes, vērtības. "Kompetence – pierādāma spēja mērķtiecīgi izmantot zināšanas, prasmes, personiskās, sociālās un/vai metodoloģiskās spējas darba un mācību situācijās, profesionālajā un personīgajā attīstībā. Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūrā kompetenci apraksta saistībā ar atbildību un autonomiju. (...) Kompetences ir profesijas uzdevumu izpildes standarts" (VISC, 2017, 35.-37. lpp).

Eiropas pamatkompetenču ietvarstruktūra (European Parliament, 2006) ir bijis plaši izmantots rīks, kas veicina reformas profesionālās izglītības saturā. To pārskatot, 2018.gadā par mūžizglītības izglītības politikas aktualitāti kļūst Eiropas padomes "Ieteikums par pamatkompetencēm mūžizglītībā, kur norādīts, ka "...Pievērsoties pamatkompetenču attīstībai mūžizglītības perspektīvā, visos izglītības, apmācības un mācīšanās iespēju līmeņos būtu jānodrošina atbalsts, lai izveidotu kvalitatīvu agrīno pirmsskolas izglītību un aprūpi, vēl vairāk uzlabotu skolu izglītību un nodrošinātu izcilu mācīšanu, piedāvātu prasmju pilnveides ceļus mazkvalificētiem pieaugušajiem, kā arī turpinātu attīstīt sākotnējo un tālāko profesionālo izglītību un apmācību un modernizētu augstāko izglītību" (European Council, 2018, p 3.).

Raksta mērķis ir atspoguļot intervijās par TKC vietu un nozīmi profesionālajā izglītībā iegūto datu analīzes rezultātus.

Metodoloģija *Methodology*

Raksts balstās uz daļu no pētījumiem, kuri no 2017.-2020.gadam tika veikti Erasmus+ KA2 sešu Eiropas valstu stratēģiskās partnerības projektā "Transversālo pamatkompetenču attīstīšana, vērtēšana, atzīšana sākotnējā profesionālajā izglītībā un profesionālajā tālākizglītībā" (*Developing, assessing and validating transversal key competences in the formal initial and continuing*

vocational education and training (TRACK-VET)). Informācijas iegūšanai tika izmantota metožu triangulācija: dokumentu analīzes metode, strukturētā intervija un fokusdiskusija. Raksts atspoguļo intervijās iegūtās informācijas analīzes rezultātus Latvijā. Pētījuma bāzi veido :

- 7 intervijas ar augstākā un vidējā vadības posma profesionālās izglītības nozares profesionāļiem (turpmāk - PI profesionāļi);
- 19 intervijas ar pedagogiem (turpmāk – PI pegagogi);
- 8 intervijas ar izglītības darba vadītājiem, tsk. metodiķiem profesionālās izglītības iestādēs (turpmāk – PI metodiķi);
- 6 intervijas ar darba devēju pārstāvjiem (turpmāk – darba devēji).

Projektā piedalījās Vīnes Profesionālās izglītības pētījumu institūts, Marseļas Kvalifikāciju pētījumu centrs, Oslo Darba un sociālo pētījumu institūts Fafo, Nacionālais sertificēto izglītības mērījumu institūts no Bratislavas, Mateja Bela Universitāte Slovākijā un Valsts izglītības satura centrs, kas pārstāvēja Latvijas profesionālo izglītību. Varšavas Ekonomikas augstskola veica projekta TRACK-VET, kā arī pētījumu metodoloģijas izstrādes un aprobācijas vadību, partnervalstu veikto pētījumu un sagatavoto ziņojumu izvērtēšanas vadību un sagatavošanu publicēšanai. (TRACK-VET, 2018.) TRACK-VET paredzēja novatorisku organizatorisku pieeju attiecībā uz plaši atzītu akademiķu un izglītības politikas ekspertu iesaistīšanu. Projekta mērķis bija sagatavot izpētē balstītus ieteikumus Eiropas Savienības valstu izglītības politikas veidotājiem un citām ieinteresētajām pusēm, kas piedalās transversālo pamatkompetenču attīstīšanā, novērtēšanā un atzīšanā sākotnējā profesionālajā izglītībā un profesionālajā tālākizglītībā.

Kompetences jēdziena aktualitāte izglītībā *Relevance of the Concept of Competence in Education*

Cilvēkiem ir vajadzīgs prasmju un kompetenču kopums, lai uzturētu vēlamu dzīves līmeni, lai būtu nodarbināti un uzturētu spējas strādāt, jo īpaši pārmaiņu laikā. Attīstīt kompetenci nozīmē arī izveidot pamatvērtības, kas pastāvīgi jāpilnveido. Izglītībā pāreja uz kompetenču pieeju nozīmē mainīt mācību procesa metodoloģiju, kas ietver ne tikai mācību saturu, bet arī mācīšanās organizāciju un praksi. (Mulder, Weigel, & Collins, 2007).

Kompetences jēdziena izcelsmei, nozīmei, lietošanai ir veltīti ļoti daudzi pētījumi kopš 20.gadsimta vidus (Delamare Le Deist & Winterton, 2005; Mulder, Weigel, & Collins, 2007; Brockmann, Clarke, & Winch, 2009; Sylvest & Kwaw, 2017., u.c.). Tomēr joprojām, kā to konstatēja TRACK-VET projekta pētnieki visās valstīs, pietrūkst konsekvences un skaidrības kompetences jēdziena praktiskajā lietojumā gan zinātniskajā literatūrā, gan

izglītības politikas dokumentos un metodiskajā literatūrā izglītotājiem. Tiek ietverts apraksts par to, kā cilvēki domā, rīkojas, izmanto rīkus un mijiedarbojas. Tomēr, ja kompetence pati par sevi nav labi izprotama, tad to ir sarežģīti mācīt, apgūt un vērtēt. No vienas puses, tas norāda uz šī jēdziena nepieciešamību, no otras puses, rada nesaprašanos, aptuvenības izglītības procesu plānošanā un skaidrošanā. Diemžēl, pēc projekta gaitā veiktajiem pētījumiem sešās valstīs, nācās secināt, ka joprojām ir sarežģīti sniegt vienotu kompetenču izpratnes skaidrojumu. Šo terminoloģijas dažādību atklāj arī pašreizējā vispārējā prakse profesionālajā izglītībā (key competences / cross-curricular key competences / basic competences / transversal competencies / core skills / key skills/ transversal skills).

Dažādu pētījumu rezultāti liecina par nemainīgi augstu tādu pusaudžu un pieaugušo īpatsvaru, kuru pamatprasmes ir nepietiekamas. Kā atzīmē K. Illeris, tiek pārskatīti pētījumi par jaunām pieejām profesionālajā izglītībā, gan attīstītajās, gan jaunattīstības valstīs, īpašu uzmanību pievēršot jauniem darba un kopienas mācību modeļiem, kas var veicināt pārveidojošu mūžizglītību. (Illeris, 2009). Tas nozīmē, ka ieguldīt līdzekļus pamatkompetencēs ir kļuvis svarīgāk nekā jebkad agrāk. Mūžizglītība, kas aptver neformālās, ikdienas un formālās mācīšanās spektru, būs būtiska izglītojamiem, kuriem būs nepieciešama nepārtraukta kvalifikācijas celšana un kvalifikācijas paaugstināšana, lai tiktu galā ar nozares izmaiņām un neparedzētiem tehnoloģiskiem sasniegumiem (Kankwar et al., 2019).

Ejot kopsolī ar Eiropas Savienības izglītības politikas aktualitātēm būtiska vērība tiek pievērsta pārejai uz kompetenču izglītību un transversālo kompetenču iegūšanu (Mulder, Weigel, & Collins, 2007). “Katram pilsonim laika gaitā būs jāattīsta augsta līmeņa mācību priekšmetu kompetences un jāturpina to darīt. Tomēr viņiem visa mūža garumā būs jāattīsta arī pamata “transversālas attieksmes, demokrātiska pilsoņa prasmju un zināšanu kopums (...) Mums būs jāpārvērtē mācību laika sadalījums dažādu izglītības mērķu sasniegšanai” (Council of Europe, 2015).

Transversālās kompetences ietver nozīmīgus cilvēka darbības kognitīvos, afektīvos un sociālos aspektus, kas attiecas uz visiem cilvēka darbības virzieniem, tostarp, tās mijiedarbojoties veicina profesionālo kompetenču pilnveidi un otrādi.

Jēdziena „transversāls” (latīņu val. *transversus* – šķērsvirziena) visatbilstošākais tulkojums latviešu valodā, ir “caurviju”, kas, savukārt, valodas konstrukcijā “transversālās kompetences”, atklāj to pamatīpašību - būt klātesošām, cauraust. Līdzšinējā teorijā un praksē izglītības nozarē abi jēdzieni tiek lietoti paralēli.

Transversālās pamatkompetences sākotnējā profesionālajā izglītībā un profesionālajā tālākizglītībā: teorija un prakse
Transversal Key Competences in Initial Vocational Education and Continuing Vocational Education: Theory and Practice

Mācīšanās rezultātus saprotam kā formulējumu par to, kas izglītojamajam būtu jāzina, jāsaprot un jāspēj izdarīt, pabeidzot mācīšanās procesu. Sekojot Eiropas Savienības dažādiem ieteikumiem, latviešu valodā ne vienmēr tiek lietoti atbilstoši jēdzieni “*result*” un “*outcome*”, proti, abos gadījumos tos tulkojot kā “*rezultāts*”. kas neatbilst reālajai izglītības undarba dzīves praksei. “*Rezultāts*” un “*iznākums*” varētu būt precīzāki jēdzieni, lai paskaidrotu to, kas tiek sagaidīts no izglītojamā, kurš apguvis noteiktu profesionālās izglītības programmu.

Kompetences jēdziens raksturo izglītojamo mācīšanās sniegumus, iznākumu to, kā viņš spēj kvalificēti un veiksmīgi strādāt konkrētā profesijā un konkrētā darba vietā. TKC, kā viennozīmīgi to atzīst visi respondenti, ir universālas kompetences, kuras ir nepieciešamas ikvienam, kas atklājas ne tikai profesionālajā darbībā, bet arī visā pārējā dzīvesdarbībā (personiskajā, sabiedriskajā dzīvē, utml.).

Aprobējot projekta TRACK-VET metodoloģijā piedāvātos intervijas jautājumus, intervijas sākumā tika iekļauts jautājums par jēdziena “kompetence” un jēdziena TKC izpratni. Dažādām respondentu grupām bija ļoti dažāda attieksme pret TKC – no rutīnas līdz patiesai ieinteresētībai. 80% gadījumos intervijas sākumā TKC tika saistīts ar ārpusmācību darbu un aktivitātēm. Vistālāk no temata izpratnes par TKC vietu profesionālajā izglītībā bija arod biedrību pārstāvji. Darba devēji savās atbildēs uzsvēra profesionālo kompetenču prioritāti. TKC tika vērtēts kā pašsaprotams, kā konteksta elements apgūstamajai kvalifikācijai. Arī TRACK-VET projekt ietvaros veiktajā dokumentu izpētē, analizējot TKC kvalifikācijas eksāmenu teorētiskās daļas uzdevumu saturu atklājās, ka tiešā veidā TKC netiek pārbaudītas, vai arī, atsevišķos gadījumos, tas tiek veikts ciešā saistībā ar profesionālajām kompetencēm. Intervijās PI profesionāļi savukārt to skaidroja ar formatīvo TKC vērtēšanu visā izglītības procesa laikā, kā arī izglītības programmās obligāti iekļauto mūžizglītības moduļu apguvi. Visās profesionālās izglītības programmās, sadaļā “Profesionālais saturs”, ietilpst arī mūžizglītības kompetenču moduļi “Iniciatīva un uzņēmējdarbība”, “Sabiedrības un cilvēka drošība”, “Valodas, kultūras izpratne un izpausmes”, “Sociālās un pilsoniskās prasmes” un “Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas”. Saistībā ar iegūstamās kvalifikācijas specifiku, mūžizglītības kompetences, tostarp TKC,

var tikt integrētas gan saistītajos vispārīzglītojošajos priekšmetos gan profesionālā satura moduļos.

Intervijās klātesoša bija paļaušanās uz Eiropas Kvalifikāciju ietvarstruktūru, LKI un pārējiem normatīvajiem dokumentiem, saskatot galvenokārt nepieciešamību īstenot izglītības iestāžu licencētajās izglītības programmās noteikto.

Plašāka un radošāka pieeja TKC izpratnei, īstenošanai un vērtēšanai izglītības procesā bija intervēto pedagogu grupā. Tika izteikts arī viedoklis par TKC saistību ar izglītojamā ģimeni, tās sociāli ekonomiskajiem dzīves apstākļiem, izglītojamo attieksmi un motivāciju.

Profesionālās izglītības politikas īstenošanā atzina, ka bieži nonāk situācijās (piemēram, konsultējot jaunu programmu izstrādes procesu), kad ir sarežģīti salāgot normatīvo aktu prasības un konkrētas izglītības iestādes iespējas, ko nosaka reģiona darba tirgus prasības/pieprasījums, gan pedagoģiskie resursi, gan izglītojamo intereses un motivācija.

Izglītības iestāžu metodiskā darba vadītāji īpaši akcentēja ārpus mācība darba aktivitāšu nozīmi TKC apgūvē.

Tabula (1. tabula) atspoguļo īsu intervijās iesaistīto respondentu viedokļu kopsavilkumu.

*1.tabula. Īss respondentu viedokļu kopsavilkums (autores pētījums)
Table 1 Short Summary of Respondents' Views (research by author)*

<i>Intervētā grupa</i>	<i>Daži secinājumi un komentāri no intervijām</i>
Profesionālās izglītības sistēmas vadībā strādājošie (izglītības politikas veidotāji; tie, kas veic profesionālās izglītības politikas īstenošanu) (7)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Visi respondenti pilnībā informēti par TKC būtību, saturu un strādā ar atbilstošajiem normatīvajiem aktiem; ➤ Uzskata, ka ir daudz informācijas par TKC- gan potitikas dokumentos, gan netieši- piem.sociālajos medijos, periodikā, projektos; ➤ Izstrādājot dokumentu projektus tiek ņemti vērā ES ieteikumi par mūžizglītības pamatkompetencēm; ➤ Katrai izglītības iestādei jāveido sava sistēma TKC pilnveides un apguves nostiprināšanai; ➤ Skolām vairāk jāsadarbojas, tsk. pieredzes apmaiņā metodikas jomā; ➤ PIKC diezgan pasīvi pilda metodiskā darba funkciju, kaut arī normatīvie dokumenti to nosaka; ➤ Ikdienas darbā seko līdzī TKC īstenošanai profesionālās izglītības iestāžu izglītības programmās, kā arī seko TKC novērtēšanai; ➤ Pauž uzskatu, ka TKC mūžizglītībā ir pat svarīgākas par profesionālajām kompetencēm; ➤ TKC apguve nodrošina veiksmīgāku profesionālo karjeru;

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ TKC attīstības līmenis ir atkarīgs no izglītības politikas valstī ➤ Izglītības politikas aktualitāte ir kompetenču pieejas ieviešana vispārējā izglītībā (attiecas arī uz IVET) un jaunu profesionālo standartu un modulāro programmu ieviešana; ➤ Pamatstratēģija TKC nodrošināšanai: centralizēta profesionālās izglītības programmu vērtēšana, saskaņošana (VISC, IZM, IKVD); ➤ Papildu pasākumi TKC attīstības veicināšanai profesionālajā izglītībā: <ul style="list-style-type: none"> • pedagogu izglītošana; • profesionālās izglītības kompetences centri (PIKC) reāli veic metodisko funkciju; • jautājumu un uzdevumu par TKC iekļaušana kvalifikācijas eksāmenos. ➤ Iespējams, IZM vajadzētu nodrošināt izglītības programmu satura (t.sk.par TKC) īstenošanas lielāku pārraudzību/atbalstu, ne tikai informatīvu semināru formā.
<p>Pedagogi/ pedagogu associāciju pārstāvji (19)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Visi respondenti ir informēti par TKC, bet paši nepilnīgi paskaidro, ko nozīmē (kādu saturu ietver) katra TKC; ➤ Bet neizjūt informācijas trūkumu par TKC; ➤ Paļaujas uz normatīvajiem dokumentiem- MK noteikumiem, profesijas standartiem un izglītības paraugprogrammām, kurās izglītības iestāde drīkst veikt izmaiņas, bet tas reti notiek (pārslodze); ➤ TKC īstenošanu uzskata par pašsaprotamu mācību procesa daļu, kas gan reti tiek atsevišķi uzsvērti; ➤ TKC tiek vērtētas formatīvajā vērtēšanā (ir kritēriji); ➤ Uzskata, ka pedagogiem mazs piedāvājums tālākizglītības kursos par TKC; ➤ VISC mūžizglītības moduļi, kas visvairāk atspoguļo TKC saturu izglītības programmās ir novecojuši; daudzi neapmierināti, bet nav iniciatīvas pārmaiņu īstenošanai; ➤ Ikdienas darbā seko līdzī TKC īstenošanai izglītības programmās, kā arī seko TKC novērtēšanai; ➤ Būtiska nozīme TKC pilnveidošanā ir: <ul style="list-style-type: none"> • dažādiem ārpuskolas projektiem; • atsevišķiem pasākumiem ārpus mācību darba (semināri, konkursi, olimpiādes, sacensības); • mācību ekskursijām; • mācībām darba vidē; • interešu izglītībai; ➤ Uzskata, ka TKC pilnveidi izglītojamiem veicina portfolio veidošana.
<p>Eksperti, kuri iesaistīti mācību programmu izstrādē un novērtēšanā (direktoru vietnieki)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Izglītības programmās tiek iekļauti 30% mūžizglītības moduļu saturam vai nu atsevišķi vai integrējot vispārīzglītojošos priekšmetos vai profesionālajos moduļos; ➤ TKC tiek vērtētas formatīvajā vērtēšanā (ir kritēriji); centralizētajos eksāmenos TKC iekļauta galvenokārt pastarpināti, netieši (piem.atklājas praktiskā darba izpildes laikā); ➤ Svarīgas TKC apgūvē ir mācību metodes - lai ieinteresētu, motivētu,

<p>izglītības darbā, metodiķi, metodiskā darba vadītāji) (8)</p>	<p>nevis piespiestu;</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Apgūt TKC motivē iespējas piedalīties mobilitātes projektos; ➤ Liela loma mācību laikā sagatavotajam portfolio kā CV pielikumam, dodoties uz nākošo darba vietu; ➤ Jāatbalsta pedagogi, kuri strādā radoši, inovatīvi; ➤ Lielu darbu TKC pilnveidē veic grupas audzinātājs; ➤ Jāstiprina audzēkņu pašapziņa atbalstot profesijas izvēli; ➤ TKC apgūvē liela nozīme izglītojamo ekskursijām uzņēmumos, kad veidojas priekšstats par reālo darba vidi un savu piemērotību; ➤ TKC kompetences (svešvalodas, IKT, sociālās kompetences) nepieciešamas, lai izglītojamais varētu piedalīties pētnieciskajos projektos, kas arī motivē tās apgūt; ➤ Bez četrām TKC svarīgas ir tādas prasmes kā kritiskā domāšana, problēmu risināšana, prasme strādāt komandā, komunikācijas un sarunu risināšanas prasmes, analītiskās prasmes, radošums un starpkultūru prasmes.
<p>Darba devēju, arodbiedrību pārstāvji, (iesaistīti profesionālās izglītības dokumentu sagatavošanā, procesos) (6)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Uzsver profesionālo kompetenču prioritāti izglītības procesā; ➤ Ir dzirdējuši par TKC, bet savā darbībā neizdala kā atsevišķu izglītības procesa sastāvdaļu; ➤ Uzskata, ka ir pilnīgi pietiekoši tas, kas par TKC ir iekļauts pašlaik spēkā esošajos normatīvajos dokumentos, atliek tikai īstenot dzīvē; ➤ Piedalās jauno profesiju standartu saskaņošanā un apstiprināšanā; ➤ Atzīst TKC nozīmīgumu gan mācoties, gan darba vietā; ➤ Pieaugušo tālākizglītība ir svarīgs valsts sociāli ekonomiskās vides komponents, kurā nozīmīga vieta ir TKC; ➤ Nozaru ekspertu padomju pārstāvji piedalās TKC formulēšanā izstrādājot, izvērtējot un saskaņojot jaunus profesiju standartu projektus; ➤ Darba devēji piedalās izglītības programmu pilveidošanā un jaunu izstrādē, t.sk. tajās iekļaujot visu intervijā izskatīto TKC apgūšanu; ➤ Svarīga darba devēju sadarbība ar izglītības iestādēm, pašvaldībām, sabiedriskajām organizācijām; ➤ Centralizētajos profesionālās kvalifikācijas eksāmenos darba devēju pārstāvji netieši vērtē arī TKC.

Interviju gaitā respondentiem tika lūgts TKC sarindot nozīmīguma secībā. Visās četrās respondentu grupās par nozīmīgāko tika nosaukta personiskā, sociālā kompetence un mācīšanās kompetence. Par otru svarīgāko PI profesionāli un darba devēju pārstāvji atzina uzņēmējdarbības kompetenci, savukārt, PI pedagogiem tāda bija kultūras izpratnes un izteiksmes kompetence. Vienoti par trešo pozīciju bija PI profesionāli un PI pedagogi to piešķirot pilsoniskajai kompetencei. Savukārt, PI metodiķu grupā šāda ranžēšana neizdevās, jo intervijās dominēja uzskats, ka visas TKC ir vienādi nozīmīgas un tās šādi nav salīdzināmas.

Secinājumi **Conclusions**

Mūžizglītība ir 21.gadsimta pamatvajadzība, kas palīdz dzīvot mainīgajā pasaulē. Arī Latvijas profesionālās izglītības sistēmai ir jāpiedalās aktuālo valsts sociāli ekonomisko izaicinājumu risināšanā.

Cilvēkiem ir vajadzīgs prasmju un kompetenču kopums, lai uzturētu vēlamo dzīves līmeni, lai būtu nodarbināti un uzturētu spējas strādāt, jo īpaši pārmaiņu laikā. Attīstīt kompetenci nozīmē arī izveidot pamatvērtības, kas pastāvīgi jāpilnveido.

Ejot kopsolī ar Eiropas Savienības izglītības politikas aktualitātēm būtiska vērība tiek pievērsta pārejai uz kompetenču izglītību un transversālo kompetenču iegūšanu. 2018.gadā par mūžizglītības izglītības politikas aktualitāti kļūst Eiropas Padomes "Ieteikums par pamatkompetencēm mūžizglītībā". Veiktais pētījums parādīja, ka Latvijas profesionālās izglītības normatīvajos dokumentos tiek iekļautas izglītības politikas aktualitātes, tostarp TKC.

Transversālās kompetences ietver nozīmīgus cilvēka darbības kognitīvos, afektīvos un sociālos aspektus, kas attiecas uz visiem cilvēka darbības virzieniem, tostarp, tās mijiedarbojoties veicina profesionālo kompetenču pilnveidi un otrādi.

Intervijas ar augstākā un vidējā vadības posma profesionālās izglītības nozares profesionāļiem, pedagogiem, izglītības darba vadītājiem, tsk. metodīkiem profesionālās izglītības iestādēs un darba devēju pārstāvjiem ļauj secināt, ka TKC ir universālas mūžizglītības kompetences, kuru apguvei Latvijā nepieciešama īpaša uzmanība visos profesionālās izglītības sistēmas līmeņos. TKC mūžizglītības kontekstā tiek vērtētas pat kā svarīgākas par profesionālajām kompetencēm. Bieži TKC apguve mācību procesā tiek iekļauta netieši (profesionālajos moduļos/priekšmetos), neizdalot kā atsevišķus tematus, kā tas ir mūžizglītības moduļos. Būtiska nozīme ir izglītojamo ārpusmācību aktivitātēm. Plašs izglītojamā portfolio, uzsākot darba gaitas, darba devēju ieskatā ir vērtīgs CV pielikums.

Summary

Lifelong learning is a basic need of the 21st century to help live in a changing world. The Latvian vocational education system must also participate in solving the current socio-economic challenges of the country.

People need a set of skills and competences to maintain the desired standard of living, to be employed and to maintain their ability to work, especially in times of change. Developing competence also means creating core values that need to be constantly improved.

Keeping pace with the current issues of the European Union's education policy, significant attention is paid to the transition to competence education and the acquisition of transversal competences. The Council of Europe "Recommendation on Key Competences in Lifelong Learning" (2018), will become a topicality of lifelong learning policy for a long time. The research showed that Latvian vocational education normative documents include topical issues of education policy, including TKC. Transversal competences include important cognitive, affective and social aspects of human activity that apply to all areas of human activity, including the development of professional competences through interaction and vice versa. Interviews with higher and middle management vocational education professionals, teachers, education supervisors, incl. methodologists in vocational education institutions and employers' representatives allow to conclude that TKC are universal lifelong learning competencies, the acquisition of which in Latvia requires special attention at all levels of the vocational education system. In the context of lifelong learning, TKCs are seen as even more important than professional competencies. Often the acquisition of TKC is included in the learning process indirectly (in professional modules / subjects), without separating them as separate topics, as in the case of lifelong learning modules. Extracurricular activities of learners are important. The opinion of employers is that a wide portfolio of the learner is a valuable CV appendix, when starting working life.

Literatūras saraksts

References

- Brockmann, M., Clarke, L. & Winch, C. (2009). Competence and competency in the EQF and in European VET systems. *Journal of European Industrial Training*, 33 (8/9), 787-799. Retrieved from <https://doi.org/10.1108/03090590910993634>
- Council of Europe. (2015). *TASKs for democracy. 60 activities to learn and assess transversal attitudes, skills and knowledge*. Pestalozzi Series No. 4. Retrieved from <http://book.coe.int>
- Clarke, L., Westerhuis, A. & Winch, C. (2020). Comparative VET European Research since the 1980s: Accommodating Changes in VET Systems and Labour Markets. *Journal of Vocational Education and Training. Advanced online publication*. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/13636820.2020.1858938>
- Daija, Z., Kinta, G. & Ramina, B. (2016). *Key competences in vocational education and training – Latvia*. Cedefop ReferNet thematic perspectives series. Retrieved from http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/ReferNet_LV_KC.pdf
- Debowski, H., Stechly, W. & Reegard, K. (2018). *TRACK-VET Methodology Report*. [Data file] Retrieved from <http://www.track-vet.eu/system/files/Methodology%20Report%20TRACK-VET.pdf>
- Delamare Le Deist, F. & Winterton, J. (2005). What is competence? *Human Resource Development International*, Vol. 8, No 1, 17-36.
- Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis. (2006). *Eiropas Parlamenta un Padomes ieteikums par pamatprasmēm mūžizglītībā*. (L394). [Data file] Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2006:394:FULL&from=EN>
- Eiropas Komisija. (2016). *Kopīgs darbs cilvēkkapitāla, nodarbināmības un konkurētspējas stiprināšanai*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016DC0381&from=EN>

- ESF. (2015). *Nozaru kvalifikācijas sistēmas izveide un profesionālās izglītības efektivitātes un kvalitātes paaugstināšana*. Retrieved from <https://ikvd.gov.lv/eiropas-savieniba/projekts-nozaru-kvalifikācijas-sistēmas-izveide-un-profesionālas-izglītības-efektivitātes-un-kvalitātes-paaugstināšana/>
- European Commission. (2018). *Council Recommendation of 22 May 2018 on Key Competences for Lifelong Learning*. (C 189/1). Retrieved from [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7)
- Illeris, K. (2009). In K. Illeris (Ed.) *International Perspectives on Competence Development: Developing Skills and Capabilities*. London/New York: Routledge.
- Kanwar, A., Balasubramanian, K. & Carr, A. (2019). *Changing the TVET paradigm: new models for lifelong learning*. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14480220.2019.1629722>
- Mulder, M. T. Weigel & K. Collins. (2007). The Concept of Competence in the Development of Vocational Education and Training in Selected EU Member States: A Critical Analysis. *Journal of Vocational Education & Training*, Vol 59, (67–88). Retrieved from doi:10.1080/13636820601145630.
- Nacionālais Koordinācijas Punkts. *Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūra*. Pieejams: <http://www.nki-latvija.lv/par-lki>
- Sylvest, J. & Kwaw, E. (2017). *Support of the stakeholder consultation in the context of the Key Competences Review*, Report 1: Comparative Analysis. [Data file] Retrieved from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4eb7b2a6-8b9c-11e7-b5c6-01aa75ed71a1/language-en>
- UNESCO-UNEVOC. (2002, 2003). *Technical and vocational education and training for the twenty-first century*. [Data file] Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000126050>
- VET4EU2. (2015). *Declaration on the medium - term deliverables of the Riga Conclusions*. Retrieved from http://vetproviders-group.eucen.eu/wp-content/uploads/2015/02/VET4EU2declarationRigaConclusions_final170615.pdf
- VISC. (2018). *Valsts Izglītības Satura Centra un Eiropas Sociālā fonda darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" projekts "Nozaru kvalifikācijas sistēmas pilnveide profesionālās izglītības attīstībai un kvalitātes nodrošināšanai"*. Pieejams: <https://www.visc.gov.lv/lv/nozaru-kvalifikācijas-strukturas>
- VISC. (2020). *Obligāti piemērojamo profesiju standartu un profesionālās kvalifikācijas prasību (ja profesijai nav nepieciešams izstrādāt profesijas standartu) saraksts*. Pieejams: https://registri.visc.gov.lv/profizglitiba/nks_stand_saraksts_mk_not_626.shtml
- VISC. (2017). *Profesiju standartu/ profesionālās kvalifikācijas prasību izstrādes metodika*. 2. redakcija. Retrieved from <https://www.visc.gov.lv/lv/metodiskie-materiali-4>